

A Study of Economic Opportunities Arising from Tourism and Their Impact on the Economic Behavior of Shopkeepers (Case Study: Fuman County)

Seyyed Hassan Hosseini Ghaleh-Sari¹ , Ali Baseri² , Tahmoures Shiri³
Mohammad Hadi Mansour Lakurj⁴

1. Department of Social Sciences, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: Vahraz.tabari@iau.ac.ir
2. Department of Social Sciences, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: baseridon@yahoo.com
3. Department of Social Sciences, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: Shiri.iau@iau.ac.ir
4. Department of Social Sciences, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: m.mansouri@iauctb.ac.ir

ARTICLE INFO

Abstract

Article type:
Research Paper

Article history:

Received December 29, 2025

Received in revised form
March 1, 2026

Accepted April 28, 2026

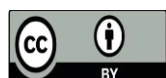
Available online April 28, 2026

Keywords:

Tourism; economic opportunities; economic behavior of merchants; local businesses; tourism economy; Fuman County; sustainable tourism development.

Tourism, by generating demand for goods and services, can create economic opportunities for local businesses and influence the economic behavior of local merchants. This study aims to examine the economic opportunities arising from tourism and their impact on the economic behavior of merchants in Fuman County. Using a qualitative approach, data were collected through interviews and analyzed using thematic analysis. The findings show that tourism has contributed to the growth of local businesses, changes in employment and livelihood patterns, job creation, expansion of service activities, and increased marketing of local products. At the same time, several economic challenges were identified, including seasonal fluctuations in income, rising land prices, inadequate institutional support, and infrastructure deficiencies. The results indicate that tourism has a significant role in creating economic opportunities for local merchants and strengthening their economic activities. However, the development of tourism may also produce social, cultural, and environmental consequences that require careful management. Therefore, sustainable use of tourism potential in Fuman requires strengthening support for local businesses, improving infrastructure, diversifying economic activities, and adopting effective and integrated tourism planning.

How to cite: Hosseini Ghaleh-Sari, S.H., Baseri, A., Shiri, T., and Mansour Lakurj, M.H. (2026) A Study of Economic Opportunities Arising from Tourism and Their Impact on the Economic Behavior of Shopkeepers (Case Study: Fuman County), 16(63),435-448.
<https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.606544.4575>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights
 DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.606544.4575>

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

The arrival of a newcomer as a tourist can exert multifaceted impacts on the social ties and the cultural and socio-structural fabric of the destination, initiating a transformation within the city or village that is both gradual and multidimensional. Typically undertaken for leisure and recreational purposes, the tourist's journey influences a wide range of areas—including leisure activities, geographical perspectives, consumption patterns, the economy, transportation, cuisine, sanitation, handicrafts, commerce, family-run businesses, and even housing arrangements in tourist regions.

Methodology

This study employs a qualitative research approach. This approach is utilized to gain insight, achieve a deep understanding, interpret meanings, and uncover hidden patterns within phenomena through the use of non-quantitative data. Rather than focusing on quantitative measurement, this type of research centers on the processes of meaning and human experience. Given the nature and significance of the subject of tourism, a qualitative research method was adopted for this study.

Results and Discussion

From an economic perspective, the study's most significant finding is the gradual transformation of the local economy and

livelihoods—shifting from traditional agriculture and livestock farming toward service- and tourism-oriented activities. The proliferation of restaurants, coffee shops, souvenir stores, villa rentals, tour guiding services, content creation, and home-based culinary ventures reflects the emergence of new economic opportunities driven by the expansion of tourism. Furthermore, tourism has paved the way for the creation of new jobs and encouraged young people to return to the area. However, factors such as seasonal income fluctuations, rising land prices, a reliance on peak travel periods, and a lack of adequate financial and institutional support have rendered part of this economic boom fragile.

Conclusion

The results of the present study indicate that tourism in Fuman County is not merely an economic activity or a means of attracting visitors; rather, as a social, cultural, and economic phenomenon, it has brought about a series of interconnected changes in the lives of the local community. An analysis of qualitative data and the coding process revealed seven overarching themes that illustrate the scope and depth of the impact of tourism on local structures. These themes encompass a range of changes—from physical and spatial transformations to shifts in the economy, culture, technology, lifestyle, and the environment.

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting

data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Third author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and

interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Fourth author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding

plagiarism, misconduct, data fabrication or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

مطالعه‌ی فرصت‌های اقتصادی ناشی از گردشگری بر رفتار اقتصادی کاسبان (مطالعات موردی شهرستان فومن)

سیدحسن حسینی قلعه سری^۱، علی باصری^۲✉، طهمورث شبیری^۳، محمدهادی منصورلکوریج^۴

۱. گروه علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Vahraz.tabari@iau.ac.ir

۲. گروه علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: baseridon@yahoo.com

۳. گروه علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Shiri.iau@iau.ac.ir

۴. گروه علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: m.mansouri@iauctb.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	گردشگری با ایجاد تقاضا برای کالاها و خدمات، می‌تواند فرصت‌های اقتصادی جدیدی برای کسب‌وکارهای محلی ایجاد کرده و رفتار اقتصادی کاسبان را تحت تأثیر قرار دهد. پژوهش حاضر با هدف مطالعه فرصت‌های اقتصادی ناشی از گردشگری بر رفتار اقتصادی کاسبان شهرستان فومن انجام شده است. این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از مصاحبه و تحلیل مضمون انجام گرفت. یافته‌ها نشان داد گردشگری موجب رونق کسب‌وکارهای محلی، تغییر ساختار اشتغال و معیشت، ایجاد مشاغل جدید و گسترش فعالیت‌های خدماتی و بازاریابی محصولات محلی شده است. در مقابل، فصلی بودن درآمد، افزایش قیمت زمین، ضعف حمایت‌های نهادی و مشکلات زیرساختی از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی شناسایی شده هستند. در مجموع، گردشگری در فومن ضمن ایجاد فرصت‌های اقتصادی برای کاسبان، پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی نیز به همراه داشته و بهره‌گیری پایدار از این ظرفیت نیازمند حمایت از کسب‌وکارهای محلی، تقویت زیرساخت‌ها و برنامه‌ریزی مناسب است.
کلیدواژه‌ها: گردشگری؛ فرصت‌های اقتصادی؛ رفتار اقتصادی کاسبان؛ کسب و کارهای محلی؛ اقتصاد گردشگری؛ شهرستان فومن؛ توسعه گردشگری پایدار	

استناد: حسینی قلعه سری، سیدحسن، باصری، علی، شبیری، طهمورث و منصورلکوریج، محمدهادی. (۱۴۰۵). مطالعه‌ی فرصت‌های اقتصادی

ناشی از گردشگری بر رفتار اقتصادی کاسبان (مطالعات موردی شهرستان فومن)، ۱۶(۶۳): ۴۳۵-۴۴۸

DOI: 10.22034/jgeoq.2026.606544.4575.

مقدمه

ورود هر فرد تازه‌وارد به‌عنوان گردشگر، می‌تواند تأثیرات چندگانه‌ای بر پیوندهای اجتماعی و ساختارهای فرهنگی و اجتماعی محیط مقصد برجای بگذارد، به‌گونه‌ای که دگرگونی و تحول در شهر یا روستا به‌صورت تدریجی و در عین حال چندبعدی آغاز می‌شود. سفر گردشگر که به‌طور معمول با هدف خرد و تفریحی انجام می‌گیرد، بر حوزه‌های گوناگونی همچون اوقات فراغت، بینش جغرافیایی، الگوهای مصرف، اقتصاد، حمل‌ونقل، خوراک، بهداشت، صنایع دستی، تجارت، مشاغل خانوادگی و حتی شیوه اسکان در مناطق گردشگری اثر می‌گذارد. از این منظر، گردشگری را می‌توان یک نظام پویا دانست که در آن رفتارها و روابط پیچیده به‌صورت درهم‌تنیده عمل می‌کنند و هر جزء، علاوه بر ارتباط با اجزای دیگر، با محیط پیرامون نیز در تعامل است (هولدن، ۱۳۹۴: ۳۲).

هر محیط جغرافیایی انسانی در ذات خود یک منطقه فرهنگی محسوب می‌شود چرا که با خود مجموعه‌ای از آداب و رسوم، شیوه‌های زندگی و تجربه‌های زیسته خاص را به همراه دارد. ورود فردی با فرهنگ متفاوت، زمینه‌ساز آمیختگی عناصر اجتماعی و تداخل فرهنگی می‌شود و در نتیجه، شیوه‌های تازه‌ای برای زیستن و تعامل در اختیار افراد قرار می‌دهد. این دگرگونی‌ها که با ورود افراد یا خانواده‌های غیرهم‌سرخ از نظر فرهنگی به یک محیط آغاز می‌شود، در پی مبادلات اقتصادی و اجتماعی، به تسهیل درونی‌شدن باورها، سنت‌ها و هنجارها منجر می‌گردد و درنهایت، دستاوردهای فرهنگی و اجتماعی تازه‌ای را پدید می‌آورد. از این‌رو، آداب و رسوم و شیوه معیشت در مواجهه با گردشگر، همواره در حال بازآرایی و بازتعریف عناصر فرهنگی است و همین امر می‌تواند به‌عنوان عاملی اثرگذار بر فرهنگ و اجتماع آن منطقه عمل کند.

نوع‌شناسی‌های مختلف گردشگری نشان می‌دهد که گردشگران گروهی ناهمگون‌اند و به‌دنبال تجربه‌های متفاوت در مقصد هستند. این تجربه‌ها می‌تواند در قالب‌هایی مانند مقصد به‌مثابه مکانی برای فعالیت، نظامی اجتماعی برای تعامل با دیگران، بستری برای کسب هیجان و نیز محیط‌زیست به‌مثابه بخشی از هویت فردی معنا پیدا کند (موحد، ۱۳۹۴: ۷۱). چنین ویژگی‌هایی سبب می‌شود گردشگری یک جابه‌جایی مکانی نباشد، بلکه به‌عنوان پدیده‌ای فرهنگی و اجتماعی، بر لایه‌های مختلف زندگی انسان اثر بگذارد.

از سوی دیگر، یکی از ویژگی‌های مهم فرهنگ در همه جوامع، پیچیدگی و پویایی آن است؛ به‌گونه‌ای که در مواجهه با مسائل اجتماعی و در تقابل با عناصر فرهنگی گروه مهمان، بازتعریف و بازتولید می‌شود. هرگاه آداب و رسوم یک منطقه در مسیر آشنایی و برخورد با فرهنگ‌های جدید قرار گیرد، ابتدا نوعی تفاوت و تقابل پدید می‌آید، اما در بلندمدت این مواجهه می‌تواند به تأثیرپذیری، درونی‌شدن ارزش‌های غالب و شکل‌گیری عادات‌های تازه در رفتار و تعاملات مردم بینجامد؛ عادت‌هایی که به‌تدریج به باور تبدیل می‌شود.

مروری بر مبانی نظری

گردشگری:

در لغت‌نامه فارسی، گردشگری به معنای سفر کردن در اقطار عالم برای شناخت، تفریح یا سرگرمی و پیمودن مسیری از محل سکون به مقصدی دیگر تعریف شده است (الوانی و دهدشتی، ۱۳۷۳: ۱۸). از منظر ریشه‌شناسی، واژه «توریسم» از ترکیب «تور» (به معنای سفر یا سیاحت) و «ایسم» (به معنای مکتب فکری، مذهبی یا سیاسی) پدید آمده است؛ بنابر این، توریسم را می‌توان مکتبی دانست که پایه فکری آن بر سیاحت استوار است (باقرنیا، احمدیان ۱۳۹۳: ۲۷). بر این رویداد، متغیرهایی نظیر جمعیت، درآمد، اوقات فراغت، حمل‌ونقل، مسافت، ناحیه جغرافیایی و منابع توریستی همواره تأثیرگذارند.

موقعیت جغرافیایی شهر فومن:

شهر فومن یکی از زیباترین، تاریخی‌ترین و متنوع‌ترین شهرهای فرهنگی استان گیلان است که قدمت آن به هزار سال می‌رسد. رایینو در کتاب ولایات دارالمرز ایران - گیلان می‌نویسد: فومن در جنوب و مغرب رشت قرار دارد؛ دشتی است محصور میان کوه‌ها که حد آن از شمال به گسکر، مرداب و تولم، از مشرق به شفت و پسیخان، از جنوب به پشت‌کوه طارم و کوه‌های

شفت و ماسوله و از مغرب به ماسال می‌رسد و طول آن شش فرسنگ و عرض آن چهار فرسنگ است. فومن تا سال ۹۸۰ هجری قمری مرکز حکومت «بیه‌پس» بود؛ تا این که جمشید سلطان مرکز حکومت خود را از فومن به رشت منتقل کرد. بقایای دارالحکومه او با نام «قصر حاجی جمال» تا سال ۱۱۵۹ هجری قمری برپا بود، اما پس از تخریب آن، فومن اعتبار پیشین خود را از دست داد (رابینو، ۱۳۷۴: ۱۸۱).

جاذبه های گردشگری شهرستان فومن:

شهرستان فومن علاوه بر ماسوله و قلعه رودخان، از جاذبه های گردشگری متعددی برخوردار است که هریک مقصدی درخور برای بازدیدکنندگان محسوب می‌شوند. پارک فومن یکی از مشهورترین تفرجگاه های شهر است که به دلیل نزدیکی به میدان پاسداران (چهار دختران)، درختان کهنسال و مجسمه های متعدد، همواره مورد توجه بومیان و گردشگران قرار دارد؛ موقعیت این پارک در ورودی شهر، آن را به مکانی مناسب برای استراحت و تفریح تبدیل کرده است. از دیگر آثار تاریخی و گردشگری این شهرستان می‌توان به قلعه کل، عمارت تاریخی زیده^۱، بقعه پیر زاهد گیلانی (در سیاورود آلیان)، حمام های قدیمی گلشن (گلستان) و محمودیه، بقعه پیر جلودار، مسجد جامع و مناره آن اشاره کرد. همچنین روستاهای جنگلی و کوهپایه ای نظیر آلیان، میان‌رز، ماکلوان و کاسی سرا، به واسطه مجاورت با ارتفاعات جنگلی، در تابستان از هوایی خنک و مطبوع برخوردارند (فاخته، ۱۳۸۶: ۲۱۸).

روش مورد بررسی

رویکرد بررسی این پژوهش به صورت تحقیق کیفی است. این رویکرد برای شناخت، درک عمیق، تفسیر معانی و کشف الگوهای پنهان پدیده ها با استفاده از داده های غیر کمی به کار گرفته می‌شود. این نوع پژوهش، به جای سنجش کمی بر فرآیند معنا و تجربه انسانی تمرکز دارد. نظر به اهمیت و ویژگی موضوع گردشگری در این بررسی از تحقیق کیفی استفاده شد. بررسی تغییرات فرهنگی در لایه های اجتماعی نه به عنوان مجموعه ای از شاخص های قابل رویت، بلکه به مثابه یک فرایند و در قالب یک ساختار زنده، پویا و هم‌زمان در حال تغییر است. از این رو، نقطه تمرکز پژوهش بر روایت ها، تجربه های زیسته، تعاملات، آیین ها، سبک زندگی و تغییرات مشاهده شده در میدان قرار دارد. از منظر مردم‌شناختی، اهمیت رویکرد کیفی در نزدیک شدن به جهان زیسته مشارکت کنندگان و شناخت تغییرات از نگاه آنان در این پژوهش است. حضور پژوهشگر در میدان و گفت‌وگو با افراد در موقعیت های زندگی، امکان مشاهده هم‌زمان گفتار و عمل و مقایسه روایت ها با زمینه ای را که در آن شکل گرفته اند؛ فراهم کرده است.

۴- یافته های پژوهش

استخراج مضامین فراگیر:

در ادامه فرایند کدگذاری، ۲۱ مضمون اصلی برآمده از مرحله پیشین بر اساس اشتراکات بنیادین و پیوندهای نظری، در هفت مضمون فراگیر ادغام شدند. این هفت مقوله اصلی، ابعاد اصلی تغییرات فرهنگی و اجتماعی شهرستان فومن را در پرتو گردشگری بازنمایی می‌کنند. در جدول (۱) نحوه ادغام هریک از مضمون های اصلی به مضمون فراگیر را نشان می‌دهد. مضامین که در ادامه با عناوین زیر شرح داده می‌شوند:

- تغییرات کالبدی و فضایی؛
- دگردیسی در اقتصاد و معیشت محلی؛
- فرهنگ غذایی، پذیرایی و خوراک؛
- تحولات فرهنگی، هویتی و آیینی؛

^۱. روستای زیده محل به دار آویختن یکی از سرداران میرزا کوچک خان، به نام حسن خان آلیانی است.

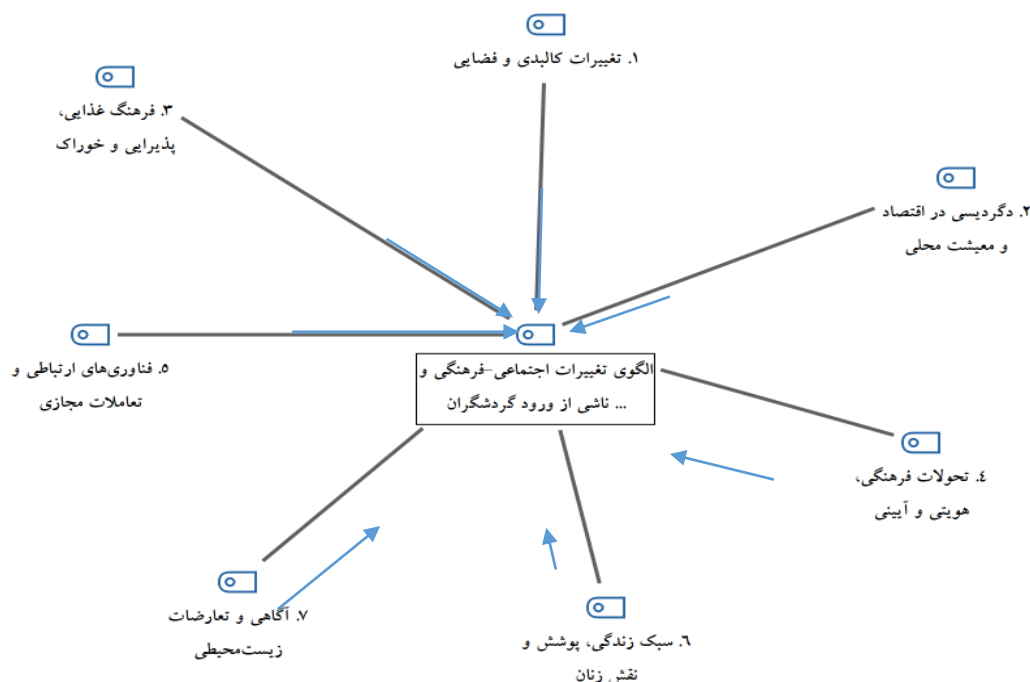
- فناوری‌های ارتباطی و تعاملات مجازی؛
- سبک زندگی، پوشش و نقش زنان؛
- آگاهی و تعارضات زیست‌محیطی.

جدول ۱: نتایج کدگذاری و استخراج مضامین فراگیر از مصاحبه با سه گروه از افراد

مقوله‌های فراگیر	مقوله اصلی
۱. تغییرات کالبدی و فضایی	۱- دگردیسی معماری بومی
	۲- حفاظت نسبی از معماری سنتی
	۳- ضعف زیرساخت‌های گردشگری
۲. دگردیسی در اقتصاد و معیشت محلی	۴- تغییر ساختار اشتغال
	۵- رونق کسب‌وکار و چالش‌های آن
	۶- موانع سرمایه‌گذاری رسمی
۳. فرهنگ غذایی، پذیرایی و خوراک	۷- احیا و بازآفرینی غذای سنتی
	۸- پویایی و دگرگونی ذائقه
	۹- رویدادهای غذایی و برندسازی
۴. تحولات فرهنگی، هویتی و آیینی	۱۰- احیای فرهنگی ناشی از تقاضا
	۱۱- تقویت هویت و سرمایه اجتماعی
	۱۲- فرسایش و کالایی‌شدن فرهنگ
۵. فناوری‌های ارتباطی و تعاملات مجازی	۱۳- بازاریابی و تبلیغات دیجیتال
	۱۴- شکاف فناورانه نهادی
	۱۵- تعامل دوسویه در فضای مجازی
۶. سبک زندگی، پوشش و نقش زنان	۱۶- پوشش و مد در گذار
	۱۷- مشارکت و توانمندسازی زنان
	۱۸- سلامت، فراغت و مصرف
۷. آگاهی و تعارضات زیست‌محیطی	۱۹- افزایش مسئولیت‌پذیری و کنش جمعی
	۲۰- بحران مدیریت پسماند
	۲۱- تعارض میان اقتصاد و محیط زیست

الگوی اولیه تغییرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از ورود گردشگران:

مشاهده هر یک از مضامین فراگیر فوق نشان می‌دهد که هریک از سه ویژگی کلیدی استنتاج‌پذیری، انسجام مفهومی و قابلیت تعمیم نظری برخوردار است و دارای پیوند عمیق و دامنه‌دار از طریق شواهد داده محور و کدهای اولیه به‌دست آمده و هم‌چنین دارای یک نظم معنایی و مفهومی است. به عبارتی؛ هریک از مضامین فراگیر محصول یک فرایند نظام‌مند و سلسله‌مراتبی کدگذاری است که از چهار سطح تحلیلی به‌دست آمده‌است و مسیر استخراج معنا از داده‌های خام مصاحبه‌ها تا مفاهیم نظری نهایی طی شده‌است و از یک ساختار معنایی که در بخش مبانی نظری ذکر شد؛ ارتباط دارد تا نشان دهد که هر یک از کدها فقط یک اظهار نظری شخصی و سلیقه نبوده و از یک ساز و کار علمی برخوردار است. بدین منظور به ارتباط هریک از مضامین فراگیر با نظریات مرتبط پرداخته می‌شود:

نمودار ۱: الگوی نهایی مطالعه مردم شناختی تغییرات فرهنگی و اجتماعی در شهرستان فومن در سطح اول

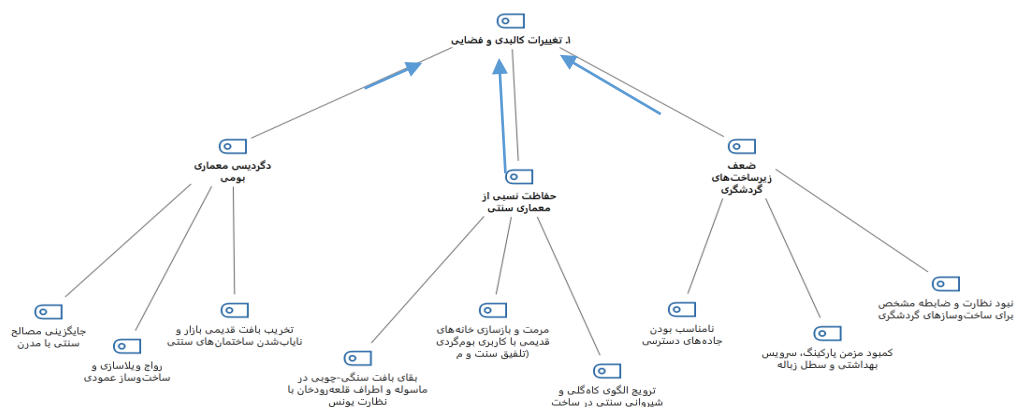
مضمون فراگیر اول: تغییرات کالبدی و فضایی:

«تغییرات کالبدی و فضایی» نخستین بُعد از ابعاد هفت گانه تغییرات فرهنگی و اجتماعی فومن می‌باشد و ناظر بر دگردیسی‌های مشهود در سیمای شهری و روستایی منطقه تحت تأثیر گردشگری است. این بُعد شامل سه مقوله اصلی «دگردیسی معماری بومی»، «حفاظت نسبی از معماری سنتی» و «ضعف زیرساخت‌های گردشگری» است. در سطح معماری، ورود مصالح مدرن، رواج ویلاسازی و تخریب بافت‌های قدیمی بازار، چهره سنگی- چوبی منطقه را به تدریج به سمت نماهای رومی و آپارتمانی سوق داده‌است. با این حال، در نقاط گردشگری ثبت جهانی نظیر ماسوله، فشار تقاضای گردشگران برای «اصالت» و نظارت‌های نهادی (یونسکو و میراث فرهنگی)، نوعی حفاظت نسبی از معماری سنتی را رقم زده و بوم‌گردی‌ها به کانون تلفیق سنت و مدرنیته بدل شده‌اند. هم‌زمان، ضعف‌های زیرساختی (جاده‌های نامناسب، کمبود پارکینگ و سرویس بهداشتی و نبود نظارت بر ساخت‌وسازها) نشان‌دهنده ناتوانی ساختارهای رسمی در هماهنگی با سرعت رشد گردشگری است.

«ضعف زیرساخت‌های گردشگری»:

این مضمون با شاخص‌های «نامناسب بودن جاده‌های دسترسی باریک، پرپیچ و فاقد علائم کافی»، «کمبود مزمین پارکینگ، سرویس بهداشتی و سطل زباله در مبادی جاذبه‌ها» و «نبود نظارت و ضابطه مشخص برای ساخت‌وسازهای گردشگری (بی‌نظمی در ویلاسازی)» بیانگر آن است که رشد گردشگری فراتر از ظرفیت زیرساخت‌های موجود بوده و نوعی آشفتگی کالبدی را دامن زده است.

ترکیب این سه مضمون نشان‌دهنده یک وضعیت دیالکتیکی است: گردشگری هم‌زمان تخریب‌گر و حفاظت‌گر و هم محرک رشد و هم آشکارکننده ضعف‌های ساختاری بوده‌است.

شکل ۲: مولفه‌های بعد تغییرات کالبدی و فضایی

بنابراین ساختارگرایی بیان می‌کند که چرا معماری بومی دچار تغییرات می‌شود، چرا حفاظت سنتی نسبی است و چرا زیرساخت‌های گردشگری ضعیف می‌ماند. وقتی ساختار اقتصادی یک منطقه با ورود گردشگر تغییر می‌کند به‌عنوان مثال قیمت زمین بالا می‌رود و یا میزان فروش مردم افزایش می‌یابد و درآمد دگرگون می‌شود موجب تغییر الگوی ساخت‌وساز و معماری بومی به سمت مصالح جدید می‌رود و در نتیجه فضاهای سنتی را به کاربری‌های جدید تبدیل می‌کند و این همان فرایندی است که در تحلیل مضمون فراگیر تغییرات کالبدی و فضایی نشان می‌دهد.

مضمون فراگیر دوم: دگرپسای در اقتصاد و معیشت محلی:

دگرپسای در اقتصاد و معیشت محلی، دومین بُعد فراگیر را تشکیل می‌دهد و گذار ساختاری اقتصاد فومون از یک بستر زراعی- دامداری به یک اقتصاد خدماتی-گردشگری را روایت می‌کند. مقولات «تغییر ساختار اشتغال»، «رونق کسب‌وکار و چالش‌های آن» و «موانع سرمایه‌گذاری رسمی» در این بُعد جای می‌گیرند. تغییر شغل غالب از زراعت به اجاره‌داری ویلا، فروش سوغات و راهنمایی تور، پیدایش مشاغل جدید (تولید محتوا، آشپزی خانگی) و مهاجرت معکوس جوانان، همگی نشانه‌های پویایی اقتصادی ناشی از گردشگری هستند. با این وجود، این رونق با چالش‌هایی چون فصلی بودن درآمد، افزایش شدید قیمت زمین و پیچیدگی‌های بروکراتیک همراه است. اقتصادگردشگری فومون، در خلأ حمایت‌های رسمی و ضعف در برندسازی و فروش اینترنتی، به شکلی خودجوش اما شکننده به پیش می‌رود.

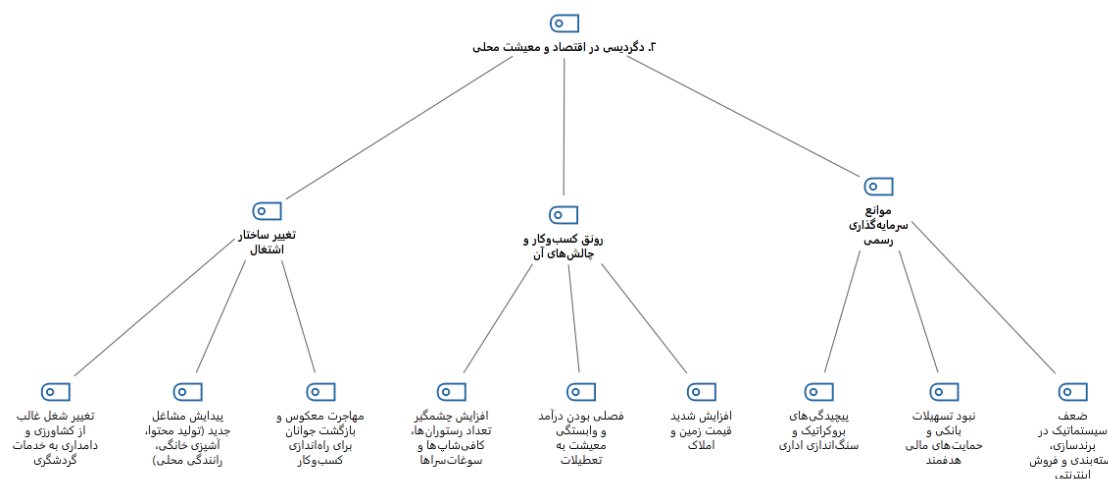
«رونق کسب‌وکار و چالش‌های آن»:

این مضمون با شاخص‌های «افزایش چشمگیر تعداد رستوران‌ها، کافی‌شاپ‌ها و سوغات‌سراها در مسیرهای گردشگری»، «فصلی بودن درآمد و وابستگی معیشت به تعطیلات (ریسک رکود در نیمه دوم سال)» و «افزایش شدید قیمت زمین و املاک و رونق بنگاه‌های معاملات ملکی» بر جنبه‌های مثبت و منفی این رونق اقتصادی انگشت می‌گذارد. از یک سو، کسب‌وکارهای محلی رونق یافته‌اند، اما از سوی دیگر، فصلی بودن درآمدها و افزایش قیمت زمین، آسیب‌پذیری معیشتی و شکاف طبقاتی را دامن زده‌است.

«موانع سرمایه‌گذاری رسمی»:

این مضمون با شاخص‌های «پیچیدگی‌های بروکراتیک و سنگ‌اندازی اداری در مسیر دریافت مجوز بوم‌گردی و هتل»، «نبود تسهیلات بانکی و حمایت‌های مالی هدفمند برای فعالان گردشگری» و «ضعف سیستماتیک در برندسازی، بسته‌بندی و فروش اینترنتی محصولات محلی» پرده از ناکارآمدی نهادی برمی‌دارد.

این سه مضمون روی هم‌رفته تصویری از یک اقتصاد گذار را ترسیم می‌کنند که در آن ظرفیت‌های مردمی و انگیزه‌های کارآفرینانه، در خلأ حمایت‌های ساختاری و برنامه‌ریزی بلندمدت، به شکلی خودجوش و شکننده به پیش می‌روند.

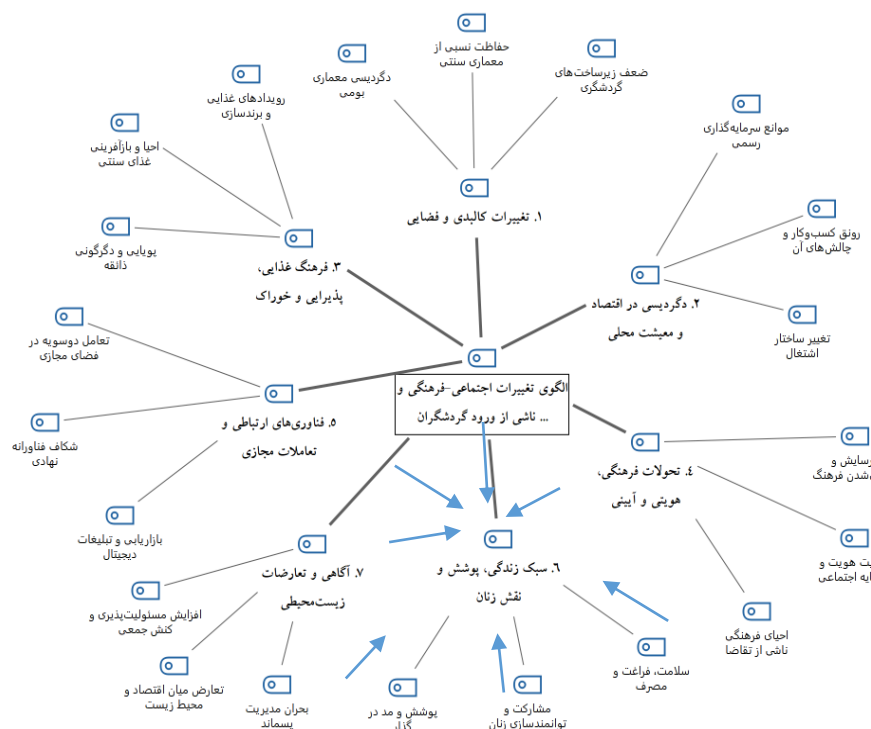

شکل ۳: مولفه های بعد دگردیسی در اقتصاد و معیشت محلی

بنابراین در جمع بندی این مضمون می توان بیان کرد که دگردیسی در اقتصاد و معیشت که به عنوان یکی از الگوهای معنایی پایدار و مضمون فراگیر شناسایی شد؛ ارتباط نزدیکی با منطق و سازوکار کارکردگرایی دارد چرا که این دگردیسی نشان می دهد چگونه کارکردهای سنتی نظام اجتماعی در شهرستان فومن متناسب با نیاز گردشگران دگرگون شده و کارکردهای جدیدی پدید آمده است و ساختارهای اجتماعی و فرهنگی بازتعریف شده است.

استخراج مدل نهایی:

مراحل کدگذاری پس از تحلیل در نرم افزار مکس کیودا به صورت شکل ۴ استخراج شد. در این نمودار، نتایج تغییرات فرهنگی و اجتماعی در شهرستان فومن را در ۷ بُعد یا مضمون فراگیر در حوزه مطالعه مردم شناسختی با تاکید بر حضور گردشگران شناسایی شدند.

شکل ۴: الگوی نهایی مطالعه مردم شناسختی تغییرات فرهنگی و اجتماعی در شهرستان فومن سطح دوم

مدل نهایی شکل (۴) پژوهش، تصویری ایستا از هفت بُعد مجزا نیست، بلکه شبکه‌ای پویا از روابط متقابل را میان این ابعاد ترسیم می‌کند. دگردیسی کالبدی (بُعد ۱) به‌طور مستقیم با تحولات اقتصادی (بُعد ۲) پیوند دارد؛ ویلاسازی و افزایش قیمت زمین، خود محرک تغییر معیشت از کشاورزی به سوداگری ملکی و خدمات گردشگری است. رونق اقتصادی نیز به نوبه خود، زمینه احیای فرهنگ غذایی و صنایع دستی (ابعاد ۳ و ۴) را فراهم آورده، اما هم‌زمان با کالایی‌شدن فرهنگ (بُعد ۴) و فشار بر محیط زیست (بُعد ۷) همراه شده‌است. فناوری‌های ارتباطی (بُعد ۵) نقش یک تسهیل‌گر و تشدیدکننده را در تمام این فرایندها ایفا می‌کنند؛ از بازاریابی غذا و صنایع دستی گرفته تا نمایش سبک زندگی و ایجاد تعاملات میان فرهنگی. توانمندسازی اقتصادی زنان (بُعد ۶) نیز خود محصول رونق گردشگری و بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال برای بازاریابی است.

آنچه این هفت بُعد را در یک الگوی واحد منسجم می‌کند، پدیده مرکزی «دیالکتیک احیا و فرسایش» است. مدل نهایی نشان می‌دهد که گردشگران در فومن هم‌زمان نیروی محرکه احیای فرهنگی (موسیقی، آیین‌ها، غذا، صنایع دستی) و عامل فرسایش و کالایی‌شدن همان فرهنگ بوده‌اند؛ هم رونق اقتصادی و کاهش مهاجرت را به ارمغان آورده‌اند و هم وابستگی معیشتی فصلی و بحران‌های زیست‌محیطی را دامن زده‌اند؛ هم زنان را توانمند ساخته‌اند و هم پوشش و هنجارهای سنتی آنان را دستخوش تغییر کرده‌اند. این الگوی متناقض، همان بازتاب ماهیت پیچیده و چندلایه گردشگری به‌عنوان یک پدیده اجتماعی-فرهنگی است.

در مجموع، مدل نهایی پژوهش، چارچوبی جامع و یکپارچه برای فهم تغییرات فرهنگی و اجتماعی فومن در پرتو گردشگری ارائه می‌دهد. این مدل نه تنها ابعاد مختلف تغییر را شناسایی و طبقه‌بندی می‌کند، بلکه با نشان دادن تنش‌ها و پیوندهای درونی میان ابعاد، تصویری پویا و واقع‌بینانه از وضعیت گذار این جامعه محلی به دست می‌دهد و می‌تواند مبنایی برای سیاست‌گذاری‌های آتی در حوزه گردشگری پایدار و حفاظت فرهنگی در منطقه و مناطق مشابه باشد.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که گردشگری در شهرستان فومن صرفاً یک فعالیت اقتصادی یا عامل جذب گردشگر نیست، بلکه به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، مجموعه‌ای از تغییرات به‌هم‌پیوسته را در زندگی جامعه محلی ایجاد کرده است. تحلیل داده‌های کیفی و فرایند کدگذاری، هفت مضمون فراگیر را آشکار کرد که نشان‌دهنده گستره و عمق تأثیر حضور گردشگران بر ساختارهای محلی است. این مضامین از تغییرات کالبدی و فضایی تا تحولات اقتصادی، فرهنگی، فناورانه، سبک زندگی و محیط زیست را دربرمی‌گیرد.

از نظر اقتصادی، مهم‌ترین نتیجه پژوهش، دگردیسی تدریجی اقتصاد و معیشت محلی از الگوی سنتی زراعی و دامداری به سمت فعالیت‌های خدماتی و گردشگری است. افزایش تعداد رستوران‌ها، کافی‌شاپ‌ها، سوغات‌سراها، اجاره‌داری ویلا، راهنمایی تور، تولید محتوا و آشپزی خانگی، بیانگر ایجاد فرصت‌های جدید اقتصادی در نتیجه گسترش گردشگری است. همچنین گردشگری زمینه ایجاد برخی مشاغل جدید و بازگشت جوانان به منطقه را فراهم کرده است. با این حال، فصلی بودن درآمد، افزایش قیمت زمین، وابستگی معیشت به دوره‌های اوج سفر و نبود حمایت‌های مالی و نهادی کافی، موجب شده است که بخشی از این رونق اقتصادی ماهیتی شکننده داشته باشد.

در سطح کالبدی و فضایی نیز گردشگری آثار دوگانه‌ای بر جای گذاشته است. از یک سو، تقاضای گردشگران برای حفظ اصالت و جاذبه‌های بومی و همچنین نظارت‌های نهادی در برخی مناطق موجب حفاظت نسبی از معماری سنتی شده است؛ از سوی دیگر، گسترش ویلاسازی، استفاده از مصالح جدید و تغییر بافت‌های قدیمی، بخشی از معماری بومی منطقه را دستخوش دگرگونی کرده است. ضعف جاده‌های دسترسی، کمبود پارکینگ و امکانات بهداشتی و نبود نظارت کافی بر ساخت‌وسازهای گردشگری نیز نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در برخی موارد سریع‌تر از ظرفیت زیرساختی منطقه پیش رفته است.

در حوزه فرهنگی نیز یافته‌ها نشان می‌دهد گردشگری هم‌زمان موجب احیای برخی عناصر فرهنگی و فرسایش یا تجاری‌شدن برخی دیگر شده است. افزایش تقاضا برای غذاهای سنتی، صنایع دستی، آیین‌ها و عناصر فرهنگی بومی می‌تواند به

بازآفرینی و تقویت هویت محلی کمک کند، اما هنگامی که عناصر فرهنگی صرفاً با هدف پاسخ به تقاضای بازار عرضه شوند، احتمال کالایی شدن و فاصله گرفتن آن‌ها از معنای اصیل فرهنگی افزایش می‌یابد. از این منظر، گردشگری نه کاملاً عامل حفظ فرهنگ و نه صرفاً عامل تخریب آن است، بلکه می‌تواند هم‌زمان هر دو فرآیند را فعال کند.

فناوری‌های ارتباطی و فضای مجازی نیز در این فرایند نقش مهمی دارند. استفاده از ابزارهای دیجیتال در بازاریابی غذا، صنایع دستی و خدمات گردشگری، امکان دسترسی کسب‌وکارهای محلی به بازارهای گسترده‌تر را فراهم کرده است. در عین حال، فناوری موجب تسریع تعاملات میان فرهنگی و نمایش سبک‌های جدید زندگی شده و از این طریق بر الگوهای رفتاری و فرهنگی جامعه محلی تأثیر گذاشته است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد توانمندسازی اقتصادی زنان در برخی موارد با رونق گردشگری و استفاده از ظرفیت‌های دیجیتال برای بازاریابی ارتباط داشته است.

یکی دیگر از یافته‌های مهم پژوهش، شکل‌گیری تعارض میان منافع اقتصادی گردشگری و ضرورت حفاظت از محیط زیست است. افزایش فعالیت‌های گردشگری می‌تواند به رونق اقتصادی منجر شود، اما در صورت فقدان مدیریت مناسب، مشکلاتی مانند افزایش پسماند و فشار بر منابع محیطی ایجاد می‌شود. بنابراین، توسعه گردشگری در فومن نیازمند رویکردی است که میان بهره‌برداری اقتصادی از ظرفیت‌های منطقه و حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی تعادل برقرار کند.

در مجموع، مدل نهایی پژوهش نشان می‌دهد که هفت مضمون شناسایی شده به صورت جداگانه و مستقل عمل نمی‌کنند، بلکه شبکه‌ای از روابط متقابل میان آن‌ها وجود دارد. برای نمونه، تحولات کالبدی با تغییرات اقتصادی ارتباط دارد؛ رونق اقتصادی زمینه احیای غذا و صنایع دستی را فراهم می‌کند، اما هم‌زمان می‌تواند به کالایی شدن فرهنگ و افزایش فشار زیست‌محیطی منجر شود. فناوری‌های ارتباطی نیز به عنوان عاملی تسهیل‌کننده، بر بسیاری از این فرایندها اثر می‌گذارد.

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که مفهوم مرکزی مدل پژوهش «دیالکتیک احیا و فرسایش» است. گردشگری در شهرستان فومن از یک سو موجب رونق اقتصادی، ایجاد فرصت‌های شغلی، احیای برخی عناصر فرهنگی، کاهش مهاجرت و افزایش مشارکت اقتصادی زنان شده و از سوی دیگر، وابستگی فصلی، افزایش قیمت زمین، تغییر الگوهای معماری، دگرگونی سبک زندگی، کالایی شدن فرهنگ و فشار بر محیط زیست را به همراه داشته است. بنابراین، سیاست‌گذاری گردشگری در این منطقه نباید صرفاً بر افزایش تعداد گردشگران و درآمدهای حاصل از آن متمرکز باشد، بلکه باید حفاظت فرهنگی، توسعه زیرساخت‌ها، حمایت از کسب‌وکارهای محلی، مدیریت منابع محیطی و مشارکت جامعه محلی را نیز دربرگیرد.

در نهایت، مدل ارائه شده در پژوهش می‌تواند مبنایی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در راستای گردشگری پایدار در شهرستان فومن و مناطق مشابه باشد؛ زیرا به جای نگاه تک‌بعدی به گردشگری، روابط متقابل میان اقتصاد، فرهنگ، جامعه، فضا، فناوری، جنسیت و محیط زیست را مورد توجه قرار می‌دهد. تحقق منافع پایدار گردشگری مستلزم آن است که ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی منطقه در کنار حفاظت از هویت فرهنگی و محیط زیست مورد توجه قرار گیرد و جامعه محلی نیز به عنوان یکی از بازیگران اصلی فرایند توسعه گردشگری در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها مشارکت داده شود.

منابع فارسی

۱. الوانی، سید مهدی و زهره دهدشتی (۱۳۷۳)، اصول و مبانی جهان‌گردی، تهران: انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی.
۲. باقرنیا، آذین و رضا احمدیان، (۱۳۹۳)، مبانی گردشگری فرهنگی، تهران: نشر امروز.
۳. رابینو، ه. ل (۱۳۷۴)، ولایات دارالمرز ایران - گیلان، ترجمه جعفر خمایی‌زاده، انتشارات طاعتی.
۴. فاخته‌جوینه، قربان (۱۳۸۶)، نگاهی به گیلان زمین، تهران: لوح زرین.
۵. موحد، علی (۱۳۹۴)، مقدمه‌ای بر گردشگری شهری، تهران: پرهام نقش.

۶. هولدن، اندرو (۱۳۹۴)، محیط و گردشگری، ترجمه علی موحد و رضا زارعی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).